

תפילות לשלום חיילי צה"ל בימי מלחמת חרבות ברזל

אהרן ארנד

התבסס על תפילה לשלום שבויי מלחמת יום הכיפורים שחיבר הרב שלמה גורן בל' בשבט תשל"ד.⁵ בתחילת מלחמת חרבות ברזל הפיץ בנו, רמי גורן, את התפילה תוך שהרחיב בה את המבורכים.⁶ האדמו"ר ר' קלונימוס שפירא מפיאסצנא, בהיותו בגטו ורשא בשנת תש"ב, חיבר תפילה בקשה על הנשבים מהגטו, שישובו למשפחותיהם ולא ייזקו.⁷ מר אפרים הוכשטיין מירושלים ערך בתפילה זו שינויים קלים והפיצה מדי שבוע לאמירה על ידי נשים בעת הדלקת נרות שבת, משום שזהו זמן שבו נהוג להתפלל על המשפחה.

קבוצה נוספת שזכתה לתפילות שונות הייתה הפצועים במלחמה. רבים שילבו את הפצועים במסגרת המי שברך לחולים הנאמר מדי שבת אחרי קריאת התורה. אך היו שאמרו נוסח מיוחד המוקדש להם. הנה לדוגמה נוסח שחיבר הרב שמואל סלוטקי, רב בית הכנסת 'ישראל הצעיר' בשכונת רמות בירושלים:⁸ מי שברך אבותינו... הוא יברך, ירפא וישמור את חיילי צבא ההגנה לישראל ונפגעי פעולות האיבה שנפצעו בגופם ובנפשם. הקב"ה ילא רחמים עליהם להחלימם, לרפאותם, לחזקם ולאמצם, וישלח להם מהרה רפואה שלמה מן השמים, רפואת הנפש ורפואת הגוף, השתא בעגלא ובזמן קריב, ונאמר אמן.

היו שניסחו תפילה הכוללת מספר נושאים כדי להקל על הציבור; במקום שישמע כמה תפילות, ישמע תפילה אחת קצרה. כך למשל, ראש ישיבת בית-אל, הרב זלמן מלמד, ניסח תפילה הכוללת את החיילים והפצועים והשבויים, והיא נאמרה בישיבת בית-אל. כך לשונה:

מי שברך אבותינו... הוא יברך וישמור את החיילים וכל העומדים על משמר ארצנו ויעטרם בכתר ישועה ובעטרת ניצחון. הקב"ה ידבר שונאיו הקמים עלינו וימלא פניהם קלון ויבקשו שמך ד'. וישלח רפואה שלמה, רפואת הנפש ורפואת הגוף, לכל הפצועים וישיב מהרה ובשלום את כל החטופים והשבויים. הקב"ה ירחם עליהם ויוציאם מצרה לרוחה, וינזכה כולנו כל בית ישראל לגאולה שלמה בקרוב אמן.

דוגמה נוספת הייתה בבית הכנסת ביישוב מגרון שבבנימין. שם נהגו לגוון את פרקי התהלים הנאמרים בסוף התפילה. בכל יום מימי השבוע הוסיפו מזמור אחד משירי המעלות שבתהלים: ביום ראשון אמרו מזמור ק"כ, ביום שני מזמור קכ"ג, ביום שלישי מזמור קכ"ד, ביום רביעי מזמור קכ"א, ביום חמישי מזמור

בשורות הבאות נעיין מעט בנושא תפילות הציבור לשלום חיילי צה"ל, תוך התמקדות במבט על התקופה האחרונה בעקבות מלחמת חרבות ברזל.¹

תפילות לשלום חיילים בצינות הדתית

משהחלה מלחמת חרבות ברזל בשמחת תורה תשפ"ד, ובעקבות השבויים הרבים שנשבו ברצועת עזה, הורגש צורך להרבות בתפילות מעבר לתפילות הרגילות הנאמרות מדי יום. בבתי כנסת ציוניים ההוספה השכיחה הייתה פרקי תהלים מסוימים, ויש שהוסיפו את תפילת "אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה". בתקופה הראשונה של המלחמה רבים אמרו גם את תפילת 'אבינו מלכנו'. בנוסף אמרו מדי יום תפילות מיוחדות לשלום חיילי צה"ל ולשלום השבויים והנעדרים.

באשר לשאלה אלו תפילות ראוי להוסיף, לא הייתה אחידות בין בתי הכנסת, אף לא ביחס לשאלה אם להבחין בכמות ההוספות בין שחרית למנחה ולערביה, ובין ימי חול לשבת. כך למשל נתוודענו לשלושה בתי כנסת ציוניים אשכנזיים, שהיו שונים זה מזה ביחס להוספה לאחר תפילת מנחה בימי חול: באחד אמרו מזמור ק"ל ומי שברך לחיילים, בשני אמרו את המזמורים קכ"א, ק"ל, מי שברך לחיילים ומי שברך לשבויים ולנעדרים, ובשלישי אמרו מזמור קמ"ב ו'אחינו'.

כעת נפנה לנוסח התפילות. באשר לחיילים, ברוב המקומות אמרו את המי שברך לחיילי צה"ל המצוי, אך היו שיזמו שינויים בנוסחו והרחיבו את המבורכים.² וביחס לשבויים ולנעדרים, בעבר הייתה תפילה עליהם שכיחה פחות מהתפילה לשלום החיילים, והתעוררות לאומרה הייתה בעיקר בעת שחיילים נשבו. התעוררות כזו אירעה בעקבות השבויים הרבים שנלחחו לעזה בתחילת המלחמה. רבים אמרו את המי שברך לשבויים הקיים במקצת סידורים בני ימינו:³

מי שברך אבותינו... הוא יברך וישמור וינצור את נעדי צבא ההגנה לישראל ושבוי, ואת כל אחינו הנתונים בצרה ובשביה, בעבור שכל הקהל הקדוש הזה מתפלל בעבורם. הקב"ה ימלא רחמים עליהם, ויוציאם מחושך וצלמות ומוסרותיהם ינתק, וממצוקותיהם יושיעם, וישיבם מהרה לחיק משפחותיהם... ששון ושמחה ישיגו ונסו יגוון ואנחה, ונאמר אמן.

לא ברור לנו מי ערך נוסח זה, אך מדובר בהרחבת נוסח שקדם לו.⁴ נוסח אחר, נפוץ פחות בהרבה,

* אהרן ארנד, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן. הדברים מוקדשים לכבודו של פרופ' משה בר-אשר, ראש המדברים בחקר הלשון העברית בימינו, לאורך ימים טובים.

1 לנשא בכללו ראו א' ארנד, "תפילות לשלום חיילים" עלי ספר, כד-כה (תשע"ז), עמ' 297-330. נוסח מעודכן: A. Ahrend, 'Prayers for the Welfare of Soldiers', A. Hacoen & M. Butler (eds.), *Praying for the Defenders of our Destiny*, Cambridge MA 2023, pp. 23-98. תודתי לר' ג' קרוטהמר, רא"י בראדט ועו"ד מ' פוגל על המידע שמסרו לי.

2 בעניין אזכור השוטרים במי שברך בעקבות המלחמה ראו רר"ר ברכיהו, ש"ת בחרבות גיבורים, י-ם תשפ"ה, סד.

3 מתוך סידור קורן: The Koren Siddur (מהדורה זו לשונית), בעריכת ר"י זקס, ישראל 2009.

4 בדף לתרבות יהודית (בעריכת א' סטריקובסקי), 279 (אלול תשס"ט), עמ' 31, מובאת תפילה לשבויים

המיוחסת לרבנות הראשית לישראל, עם פתיחה דומה לזו שבנוסח המוכר כיום. נוסח שונה עם אותה פתיחה מצוי בספר תפילה לאל חי, בעריכת ע' ברנע, ירושלים תשע"ה, עמ' 101. נראה שנוסח זה או קרוב אליו נקבע על ידי ר"מ אליהו, שהעורך היה מקורב אליו.
5 ראו ש' הירש ונתנה תוקף, נריה תשפ"ד, עמ' 373-374.
6 ס' רהב-מאיר, התגלות תפילה לשלום השבויים, ערוץ שבע, ג' במרחשון תשפ"ד. כך הפתיחה בעקבות השינוי: "...את בנינו היקרים, חיילי צבא ההגנה לישראל ושאר הלוחמים למען בטחון העם והארץ, ואזרחים - זקנים וצעירים, נשים, גברים וטף - הנמצאים בצרה ובמצוקה...". נוסח זה נאמר בבית הכנסת "קוממיות אברהם" בתל אביב, שבו התפלל הרב גורן.
7 א' פרבשטיין, בסתר רעם, ירושלים תשס"ב, עמ' 355.
8 פורסם באתר מוקד תהלים ארצי, י"ז בתמוז תשפ"ד.

אמרו שם תפילות חדשות עם אזכור ספציפי של המבורכים, כתפילות לחיילים ולשבויים הנ"ל. הנוהג לומר תפילות עתיקות בעת מלחמה היה קיים במגזר זה בעבר, אך היו יוצאי דופן מעטים שאמרו "מי שברך" לחיילים בראשית ימי המלחמה. נציין שני מקרים. האדמו"ר מויז'ניץ, ר' ישראל האגר, עלה לתורה בבית המדרש הגדול "בית ויז'ניץ" בבני ברק בשבת שלאחר פרוץ המלחמה. לאחר עלייתו אמר "מי שברך" לשלום החיילים והשבויים, בנוסח שחיבר חסיד ויז'ניץ הרב מנדל גפנר בתקופת מלחמת השחרור. אומנם, נוסח זה אינו מזכיר במפורש את חיילי צה"ל, אך הניסוח של המבורכים בו התאים למצב בראשית מלחמת חרבות ברזל: "מי שברך... הוא יברך וישמור ויעזור ויגן ויושיע לכל אחינו בית ישראל העומדים במערכה מול שונאי ישראל". מכל מקום מדובר באמירה חד פעמית בשל חומרת המצב.¹¹

מקרה נוסף: בשבועיים הראשונים של המלחמה אמר הגבאי בבית הכנסת החרדי אשכנזי "היכל נפתלי" בקרית-ספר את ה"מי שברך" הרגיל לחיילי צה"ל. גם במקרה זה מדובר רק בתקופה קצרה של ראשית המלחמה.

ג. בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" היו בציבור החרדי מקרים מעטים של ניסוח תפילה חדשה לחיילים. הלן דוגמה: בית הכנסת "אמרי שפר" בשיכונת הר-נוף בירושלים הוא בית כנסת חרדי אשכנזי, המשמש גם כשטיבל. בעקבות המלחמה נהגו לומר שם, בימים שיש בהם קריאת התורה, "מי שברך" שחיבר הרב משה גבריאל שיינברגר, ממתפללי בית הכנסת. כך נוסחו:

מי שברך אבותינו... הוא יברך את כל הלוחמים למען עם ישראל, ואת כל השבויים מעם ישראל, בכל מקום שהם, ישמרם מכל רע בגופם ובנפשם, ויצילם מכל פגע וצרה, ויצליחם שישובו במהרה לחיים טובים ולשלום. ייתן השם את כל אויבנו הקמים עלינו ניגפים לפנינו, ויושיענו בקרוב תשועה גדולה, ויתקדש שמו עלינו במהרה לעיני כל הגויים, ונאמר אמן. בתפילה זו אין מוזכרים 'חיילי צבא ההגנה לישראל', אלא "הלוחמים למען עם ישראל", כנראה כדי שלא להבליט את הממסד החילוני או את צה"ל. משולבת כאן בקשה על שמירת השבויים "בגופם ובנפשם", ועל שיתבנם. במקום "ניגפים לפנינו" שבנוסח הרגיל, הנוסח כאן: "ניגפים לפנינו". נוספו גם בקשות על תשועת אזרחי ישראל ועל קידוש שמו של הקב"ה בעולם.

בשנים האחרונות גדל מספר הבחורים מהמגזר החרדי שהתגייסו לצה"ל. נראה שאם מגמה זו תגדל, יקרין הדבר גם על עולם התפילות, ובעתיד, בתי כנסת חרדיים אשכנזיים רבים יותר יאמרו תפילה לשלום החיילים בנוסח כזה או אחר.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ק"ל, ביום שישי מזמור קכ"ז, ובמוצאי שבת מזמור קכ"ו. לאחר מכן אמרו תפילה, שניסח רב הישוב הרב אליה הלוי, הכוללת בקשות על שלום המדינה, שמירת החיילים, הנעדרים והשבויים והפצועים. כך נוסחה:
אבינו שבשמים צור ישראל וגואלו, ברך את מדינת ישראל ראשית צמיחת גאולתנו, ושלח אורך ואמתך לראשיה שריה ויועציה. ברך את חיילי צבא ההגנה לישראל, ושמור והצל את חיילינו מכל צרה וצוקה והדבר שונאינו תחתיהם, ותשמור ותנצור את כל הנעדרים והשבויים ותוציאם מחושך וצלמות, ותשלח מהרה רפואה שלמה לכל פצועי המלחמה בתוך שאר חולי ישראל השתא בעגלא ובזמן קרוב, ונאמר אמן.

בשבת לא אמרו שם פרק תהלים ואת התפילה דלעיל, אלא את התפילות הרגילות לשלום המדינה ולשלום חיילי צה"ל.

תפילות לשלום חיילים במגזר החרדי

א. במשך שנים רבות, אמרו רבים בעולם החרדי המזרחי תפילה לשלום החיילים, בעוד שבעולם המערבי האשכנזי נמנעו מכך. אך המגזר החרדי האשכנזי מורכב מגוונים שונים: מתנגדים וחסידים, ילידי הארץ ועולים חדשים, קיצונים ובעותיהם ומתונים, מתבדלים מהחברה הכללית וכאלה שמתערים בה. כך ישנם גם הבדלים בתוך מגזר זה מבחינת היחס לציונות, למדינת ישראל ולצה"ל; ולמרות שבאופן עקרוני נמנעו בבתי כנסת אשכנזים חרדיים לומר תפילה לשלום החיילים, היו מעט יוצאים מן הכלל. הנה מקרה שידגים את הדבר.

חברי בית הכנסת "בית תפילה יונה אברהם" בבית שמש הינם חרדים אשכנזיים שעלו לארץ ישראל מארצות הברית ומארצות נוספות. מנהג בית הכנסת שם מזה עשרות שנים הוא לומר מדי שבת "מי שברך" מיוחד לחיילי צה"ל. הנוסח הובא על ידי אחד מראשוני המתפללים, שייחס אותו לרב אביגדור נבנצל, והיה מקובל על רב בית הכנסת, הרב חיים מלינובליץ ז"ל, שהיה מהעורכים הראשיים של תלמוד שוטנשטיין. בעקבות מלחמת 'חרבות ברזל' עודכן הנוסח במעט, ונהגו לאומרו מדי יום בסוף התפילה אחרי אמירת פרקי תהלים. הנה הנוסח המעודכן:

מי שברך אבותינו... הוא יברך ויגן לכל אלו שמגינים על ארץ הקודש ועל עם הקודש, בעבור שכל הקהל מברך אותם ומתפלל בעדם. בשכר זה הקב"ה ישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה ומכל פגע רע, ויכניע שונאינו לפניהם, וירפא לכל הפצועים, ויחזיר לנו אלו שנושבו ואלו שנעלמו, והקב"ה ינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך ונזכה לראות בנחמת ציון ובבניין ירושלים, ונאמר אמן.

אשר למבורכים בראש הברכה, אין כאן הביטוי "חיילי צבא ההגנה לישראל" המצוי בנוסח הרגיל, ובמקומו נכתב: "לכל אלו שמגינים על ארץ הקודש ועל עם הקודש". סגנון זה מזכיר את הנוסח הקיים ב"מי שברך" לחיילים, שחיבר הרב נבנצל, ושנאמר במניין ותיקן שבו נהג להתפלל בכותל המערבי.⁹ בניסוחים אלה ישנה הרחבת המבורכים, מתוך השקפה שגם החיילים וגם לומדי התורה מגינים על ארץ ישראל, ולכן יש לכלול את כולם בתפילה זו. בנוסח זה מצויה בקשה על ריפוי הפצועים ועל חזרת השבויים והנעדרים, יש בו בקשת נקמה ותפילה לזכות לראות "בנחמת ציון ובנין ירושלים". העובדה שבבית הכנסת "בית תפילה יונה אברהם" נאמרת תפילה לשלום החיילים נובעת כנראה מכך שהמתפללים שם היו עולים חדשים אשר רבים מהם בעלי השקפה מתונה כלפי מדינת ישראל.

בנוסף לנוהג בבתי כנסת של עולים חדשים מתונים, ישנם בתי כנסת שבהם לא כל המתפללים משתייכים לעולם החרדי, ובחלק מהם נאמרת תפילה לשלום החיילים בהשפעת המתפללים שאינם חרדים. ישנם גם בתי כנסת שהאוכלוסייה שבהם השתנתה: בתחילה באי בית הכנסת היו ציוניים, ובשלב מסוים מספר המתפללים הציוניים הצטמצם, ובמקומם באה אוכלוסייה חרדית. הסיכום עם המתפללים החדשים היה להמשיך במנהג המקורי של בית הכנסת באמירת תפילה לשלום החיילים מדי שבת.

ב. מלחמת 'חרבות ברזל' הביאה להתעוררות בקשר לתפילות גם במגזר החרדי האשכנזי. בעיקר הסיפו במגזר זה תפילות עתיקות כפרקי תהלים, "אחינו כל בית ישראל" או "אבינו מלכנו",¹⁰ אך לא

L. Cooper, 'Hasidim Praying for our Soldiers', *Praying for the Defenders of our Destiny*, pp. 179-181. הוא הוציא את תפילת הרב מפיאסצ'א על שבויים שהוזכרה לעיל, כגון ר' מנחם מ' פומרנץ, העורך הראשי של תלמוד בבלי 'עוז והדר', ראו: www.dirshu.co.il/399548-2

11 התפילה פורסמה שוב לאחר מלחמת יום הכיפורים, כשעדיין הוחזקו חיילי צה"ל שבויים במצרים ובסוריה. ראו קופר (לעיל הערה 9), עמ' 189-197.

9 ארנד, תפילות (לעיל הערה 1), עמ' 316.
10 ר' אהרן טייטלבוים, האדמו"ר של חסידות סאטמר במדינת ניו יורק, הורה בראשית המלחמה לומר כל יום

דף שבועי